

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НОВОГ УСТАВА НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ*

Нови Устав Народне Републике Кине, усвојен 5. марта 1978. године, представља четврти кинески устав донет после победоносне социјалистичке револуције у овој земљи. Први је био „Основни закон“ од 1949. године, непотпуни устав, донет непосредно по ослобођењу земље од Коуминтанга. Други, потпуни устав, који је формално трајао до почетка 1975. године, Кина је донела 1954. године. Он је изражавао како одређена искуства у организацији и функционисању власти стечена у току кинеске револуције, тако и основна опредељења и принципе које је садржао Устав СССР-а од 1936. године. У њему су централистичке и етатистичке тенденције преовлађивале чак у већој мери него што је то било карактеристично за остале уставе социјалистичких земаља у томе периоду. Као такав, овај Устав имао је знатан утицај на развој уставности у југоисточној Азији. Низу земаља тога дела света, он је послужио као „модел“.

Формално, Устав од 1954. важио је и у периоду тзв. културне револуције, која је успостављала нову фактичку политичку власт.

Двадесет година после доношења првог потпуног кинеског устава „социјалистичког карактера“, Кина је 17. јануара 1975. године, донела свој нови Устав. Овај Устав требало је да изрази нову етапу развојка социјалистичке Кине и да утврди циљеве и програм друштвеног развоја и изградње политичког система социјализма, који се наслања на учење Мао Це Тунга и на нове тековине развојка земље, посебно у процесу тзв. културне револуције. За овај Устав нарочито је карактеристично да је био кратак и веома концизан; са својих тридесет чланова вероватно је један од најкраћих докумената такве врсте у развоју уставности. Писан је као кратак и јасан политички приручник о друштвено-политичком уређењу, погодан за политички рад са народним масама, у складу са основним опредељењем по коме је активност широких народних слојева услов друштвеног напретка.

Устав од 1975. године важио је само три године. Наиме, почетком марта ове године, Кина је донела свој најновији Устав. Његов предлог припремила је посебна Уставна комисија којом је руководио председник

* Превод новог Устава НР Кине објављен у „Архиву. за правне и друштвене науке“, бр. 2/1978.

Хуа Куо Фенг, а сачињавали су је сви чланови Политичког бироа Централног комитета КП Кине.

Доношењу новог кинеског Устава претходила је смрт председника Мао Це Тунга, великог вође и учитеља, а одмах потом и обрачун Комунистичке партије Кине са тзв. „четворочланом бандом“. Овај обрачун сматра се новом и великом победом револуције, којом је отворена нова фаза револуционарне социјалистичке изградње. Одржавање XI конгреса КП Кине и долазак Хуа Куо Фенга на чело Партије, представљају значајне моменте са гледишта доношења новог Устава.

У експозеу који је поднет Националном народном конгресу приликом усвајања Устава, као главни разлози за промену Устава од 1975. године истичу се: више подизање заставе председника Маоа, потпунија инкарнација марксистичко-лењинистичке теорије о диктатури пролетаријата, као и теорије Маоа о континуитету револуције у систему диктатуре пролетаријата, доследно изражавање линије XI конгреса Комунистичке партије и стратешких одлука Централног комитета на челу са председником Хуа Куо Фенгом, о потреби класне борбе за очување реда у земљи, сумаирање искустава стечених у борби са „четворочланом бандом“ и елиминисање последица њеног деловања, као и допринос учвршћивању и даљем развоју успеха пролетерске културне револуције. То су биле, како је истакнуто, основне идеје водиле које су определиле најбитнија решења новог Устава. У складу с тим, као најважније новине које доноси Устав означени су: потпунији развој социјалистичке демократије која ће омогућити стварније учешће народа у управљању друштвеним пословима, повезивање државног апарата са широким народним масама и веће ослањање на њихове иницијативе, револуционарно искуство и одговорност, борба против непријатеља јачањем апарата народне државе, консолидација економске базе социјализма и развој производних снага друштва, и најзад, већи полет не само у економском, већ и културном развоју. Овим питањима Устав поклања највећу пажњу и бројне новине у решењима која су нашаа место у његовом тексту, стављене су у функцију остваривања ових циљева.

* *
*

Нови Устав, садржи 60 чланова, распоређених у четири главе. Као и сви новији уставни социјалистичких земаља, и овај Устав садржи преамбулу, која претходи његовом нормативном делу.

Преамбула је изражена на начин који је уобичајен за овакве текстове, описно и претежно декларативно. Њена садржина потврђује идеолошко-политички и програмски карактер и значај устава.

У Преамбули су у форми општих начела, најпре, изражене карактеристике револуционарног пута стварања Народне републике Кине, са посебним истицањем улоге Комунистичке партије и председника Маоа. Затим су утврђени основни циљеви и правци даљег развоја социјали-

тичке револуције и социјалистичке изградње Кине. Као главни задатак народа целе земље у новом периоду прокламује се истрајност у про-
дужавању револуције под диктатуром пролетаријата и даљем спрово-
ђењу три велика револуционарна покрета: класне борбе, борбе за про-
изводњу и научно истраживање и изградње Кине као велике и снажне
социјалистичке земље са савременом пољопривредом, индустријом,
народном одбраном и науком и технологијом, до краја овог века.

Учвршћивање и проширивање револуционарног јединственог фрон-
та, који почива на савезу радника и сељака, и који обједињава бројне
интелектуалце и друге радне људе и патриотске снаге, представља један
од посебно наглашених циљева друштва. Централизам и демократија,
дисциплина и слобода, јединство воље и лична слобода, истичу се као
позитивни чиниоци учвршћивања диктатуре пролетаријата и брже изгра-
дње земље. Ослобођење Тајвана и уједињење отаџбине посебно је про-
кламовано.

У тексту Преамбуле утврђено је пет основних начела међународ-
них односа Кине: међусобно поштовање суверености и територијалног
интегритета, узајамно ненападање, немешање у унутрашње ствари
других, једнакост и узајамно помагање и мирољубива коезистенција.
Кина ће подржавати пролетерски интернационализам, а у складу са
теоријом о три света, она ће јачати јединство са пролетаријатом и угњет-
еним људима и нацијама широм света, са социјалистичким земљама
трећег света, као и са свим земљама које су предмет агресије, субвер-
зије, мешања, контроле и застрашивања од стране супер сила. Све ово
мотивисано је образовањем најширег међународног фронта против хеге-
монизма супер сила и против новог светског рата, а за јачање прогреса
и еманципације човечанства.

* *

*

Нормативни део Устава започиње главом првом, која садржи
ОПШТА НАЧЕЛА, утврђена у деветнаест чланова. По својој садржини
ова глава је доста хетерогена, што одговара њеном карактеру и циљу.
Она настоји да формулише и правно изрази најбитнија начела поли-
тичког система социјалистичког развоја Кине у новој етапи, коју је
отворио XI конгрес КП.

У одређивању карактера и облика државе, нови Устав се не раз-
ликује од претходног. Народна Република Кина дефинисана је као соци-
јалистичка држава диктатуре пролетаријата коју предводи радничка
класа и која почива на савезу радника и сељака. Поново је потврђена
улога Комунистичке партије као руководећег језгра читавог кинеског
народа и као авангарда преко које радничка класа руководи државом.
Владајућу идеологију Кине представља марксизам-лењинизам и учење
Мао Це Тунга.

Устав проглашава принцип по коме сва власт у НР Кини припада
народу. Органи путем којих народ врши државну власт су Национални

народни конгрес и локални народни конгреси различитог степена. Начело демократског централизма примењују сви државни органи, почев од највишег до локалних.

НР Кина представља јединствену вишенационалну државу у којој су све националности равноправне. Између њих влада јединство и братска љубав, оне помажу једна другој и уче једна од друге. Дискриминација или угњетавање било које националности, као и поступци који подривају национално јединство, забрањени су. Велико-национални и локални шовинизам морају се сузбијати.

Потврду националне равноправности представља Уставом гарантовано право националности да користе и развијају свој говорни и књижевни језик, као и да чувају или мењају своје обичаје и навике. У подручјима у којима живе мањинске националности у компактним заједницама примењује се регионална аутономија, с тим да су сва таква подручја неотуђиви делови НР Кине.

Економски систем Кине и по новом Уставу заснован је углавном на два облика својине средстава за производњу: социјалистичкој својини целог народа и социјалистичкој колективној својини радног народа. Остаје и даље веома наглашена улога државе у руковођењу економиком. Државни сектор привреде, тј. социјалистички сектор у својини целог народа, утврђен је као руководећа снага у националној привреди. Рудна богатства, воде и шуме, необрађено земљиште и друга богатства у мору и земљи која поседује држава, представљају својину целог народа.

Привредни сектор сеоских народних комүна квалификован је, такође, као социјалистички сектор у колективној својини маса радног народа. Потврђен је тростепени облик својине комүне као: својине целе комүне, затим, производне бригаде и производног тима — који чини основну обрачунску јединицу. Члановима комүна обезбеђено је право да обрађују мале парцеле земљишта за личне потребе, да се баве у ограниченом обиму домаћом радиношћу, а у сточарским подручјима да држе ограничен број стоке за своје потребе.

Држава, такође, дозвољава појединцима ван пољопривреде да се баве индивидуалним радом, који не значи експлоатацију других, под условима утврђеним законом и под руководством организације.

Социјалистичка јавна својина је неповредива. Држава представља фактор који обезбеђује и учвршћује развој социјалистичког сектора привреде и она забрањује његово подривање у било којим облицима. Она у исто време штити право својине грађана на законом стечене приходе, уштеде, зграде и друга средства за живот.

Рад се у кинеском Уставу проглашава почасном дужношћу свих грађана способних да раде, а држава примењује социјалистичка начела „Ко не ради, тај и не једе“, и „Свако према способностима, свакоме према његовом раду“. Држава преузима улогу у подстицању радног такмичења, сједињавање моралног стимулсања са материјалним награђивањем, са нагласком на првome.

Значајна улога кинеске државе огледа се и у томе што она подстиче постизање већих и економичнијих резултата у изградњи соци-

јализма; она се стара о планском, сразмерном и најбржем развоју националне привреде и развоја производних снага, придржавајући се начела самосталне изградње земље. Држава се, такође, придржава начела усклађивања иницијативе централних и локалних власти, под јединственим вођством централних власти.

Улога државе у кинеском друштву усмерена је и на унапређивање науке, проширивање научних истраживања и технолошког развоја. Држава, потом, улаже напоре за развој образовања, које мора бити комбиновано са производним радом. Примењујући политику „луштања стотину цветова да цветају и стотине школа мишљења да се такмиче“, држава подстиче развој уметности и науке. Она подржава водећу позицију марксизма-лењинизма и учење Мао Це Тунга у свим областима идеологије и културе.

Једну од значајних новина Устава представља прокламовање и утврђивање нових начела о односу државних органа са народним масама. Интересантно је да се, најпре, концизно и доста уопштено предвиђа обавеза свих државних органа да стално одржавају тесан контакт са народним масама, да се ослањају на њих, узимајући у обзир њихова мишљења, старају се о њима, усмеравају управу, подижу ефикасност и боре се против бирократије. Руководство државних органа мора одговарати начелу комбиновања „три у једноме“: старијих, средовечних и младих.

Посебно је вредан пажње члан који прокламује да се држава придржава начела социјалистичке демократије и обезбеђује право народа да учествује у управљању државним пословима и свим привредним и културним подухватима, као и право да врши надзор над државним органима и њиховим особљем. Право народа на одлучивање није гарантовано, нити су облици наведеног учешћа ближе разрабени.

Држава има дужност да штити социјалистички систем. Она може да лишава политичких права реакционарне елементе.

Оружане снаге Кине нашле су посебно место у новом Уставу. Оне су састављене од активне армије, регионалних снага и милиције. На њиховом челу стоји председник Централног комитета КП Кине. Задатак оружаних снага јесте да штите револуцију и социјалистичку изградњу, сувереност и безбедност земље и да се боре против агресије социјал-империјализма, империјализма и њихових лакеја.

* * *

*

Структура политичког уређења земље представља предмет главе друге Устава, која носи назив, као и у претходном Уставу, „СТРУКТУРА ДРЖАВЕ“. Међутим, док су институционална решења у организацији државе у Уставу од 1975. године дата сасвим уопштено и углавном у виду неколико принципа, — нови Устав ову проблематику знатно више конкретизује и уобличава у релативно заокружени систем организације и функционисања система власти.

Устав, најпре, утврђује да је Национални народни конгрес највиши орган државне власти. Њега сачињавају посланици које бирају народни конгреси покрајина, аутономних области и подручја непосредно под централном владом, као и Народноослободилачка армија. Конгрес се бира тајним гласањем, после демократског консултовања, на пет година, са могућношћу да му се под специјалним околностима скрати или продужи мандат. По правилу, заседање се обавља једанпут годишње.

Национални народни конгрес врши најважније функције. Обим и врста његових надлежности потврђују централно место овог органа у систему, и оне се огледају у искључивом праву Конгреса да: мења Устав; доноси законе; врши надзор над применом Устава и закона; бира на предлог Централног комитета КП Кине, председника Државног савета; на предлог председника Државног савета, остале чланове овог тела; бира председника Врховног народног суда и главног тужиоца Врховног народног тужилаштва; разматра и усваја национални привредни план, државни буџет и завршни рачун; утврђује административне јединице: покрајине, аутономне области и подручја непосредно под централном владом; одлучује о питањима рата и мира. Интересантна је резервна клаузула Устава по којој Конгрес врши и други функције и овлашћења која сам сматра потребним. То је још једна потврда и гаранција централног положаја представничког тела, односно настојања да се обезбеди јединство власти у својој демократској варијанти.

Национални конгрес има свој стални орган — Стални комитет Националног народног конгреса. Овај орган је потчињен и одговоран Конгресу (који га бира и разрешава), и то је новина у односу на ранији Устав у коме ова одговорност није изричито утврђена.

Стални комитет има, пре свега, улогу шефа државе, са овлашћењима која су карактеристична за ову функцију. Међутим, он има и низ функција које превазилазе традиционалну уставну позицију шефа државе, па чак и президијума у неким социјалистичким земљама. Тако Стални комитет врши надзор над радом Државног савета, Врховног суда и Тужилаштва; мења и укида неодговарајуће одлуке органа власти покрајина, аутономних области и подручја под непосредном централном влашћу; тумачи Устав и законе; врши именовање и смењивање низа функционера управе, судства и тужилаштва; ратификује међународне уговоре; даје помиловања; именује дипломатске представнике; одлучује о проглашавању рата када Конгрес не заседа, а може вршити и друге послове које му повери Конгрес.

Државни савет утврђен је Уставом као централна влада и извршни орган Националног конгреса, и он је највиши орган управе. Он је одговоран и потчињен Конгресу односно његовом Сталном комитету. Устав не разрађује ближе ову одговорност. Овлашћења Државног савета огледају се у праву предлагања закона и других аката Конгресу, припреми и спровођењу плана и буџета, обједињавању руковођења радом министарства и локалних органа државне управе, заштити интеле-

реса државе, одржавању јавног реда и обезбеђења права грађана, утврђивању нижих административних јединица, доношењу административних мера, као и вршењу других функција које му повери Конгрес.

Устав Кине утврђује веома сложену административну поделу државе. Наиме, земља се, најпре, дели на покрајине, аутономне области и подручја под централном владом; покрајине и аутономне области деле се на аутономне префектуре, округе, аутономне округе и градове; окрузи и аутономни окрузи деле се на народне комуне и вароши; подручја под централном владом и велики градови деле се на дистрикте и округе; аутономне префектуре деле се на округе, аутономне округе и градове.

Народни конгреси и револуционарни комитети постоје у покрајинама, подручјима под централном влашћу, окрузима, градовима, комунама и варошима, и они се дефинишу као организације политичке власти најнижег степена и као органи који руководе колективном приредом.

Органи самоуправе постоје у аутономним областима, префектурама и окрузима. Они уживају аутономију у оквирима својих овлашћења, на начин утврђен законом, осим када врше функције локалних државних органа. Виши органи обезбеђују ову националну аутономију.

Локални народни конгреси различитог степена дефинисани су као локални органи државне власти. Они у одговарајућим административним подручјима обезбеђују: примену Устава, закона и указа; испуњавање државног плана; планирање локалног привредног и културног развоја; заштиту јавне имовине; одржавање јавног реда; остваривање права грађана и једнаких права мањинских националности и подстицање развоја социјалистичке револуције и изградње.

Локални конгреси бирају локалне револуционарне комитете као своје извршне органе и истовремено као локалне органе државне управе. Ови комитети су одговорни како својим конгресима, тако и органима државне управе непосредно вишег степена, а раде под јединственим руководством Државног савета.

Организација правосуђа, такође, у основним поставкама, је предмет ове главе Устава. У њој се предвиђа да судску власт врши Врховни народни суд, као највиши судски орган, локални народни судови различитог степена и специјални народни судови. Предвиђено је учешће представника народа у изрицању правде, као и посебно укључивање народних маса у расправљање крупнијих контрареволуционарних и кривичних дела. Принципи јавности суђења, по правилу, и право на одбрану гарантовани су.

У односима између судова различитих степена влада централизам, а принцип јединства власти обезбеђује се одговорношћу судова конгресима одговарајућих јединица.

Функцију тужилаштва врши Врховно народно тужилаштво, као и локална тужилаштва. Принцип строге хијерархије и централизма до-

шао је и овде до пуног изражаја, као и принцип одговорности тужилаштва у односу на народне конгресе.

* *
*

Трећа глава кинеског Устава посвећена је основним правима и дужностима грађана. Анализа одредаба ове главе доводи до две основне констатације: прво, Устав углавном утврђује и гарантује традиционална права и дужности грађана; а друго, скала права и дужности није промењена у односу на претходни Устав, већ се и раније гарантована права у извесној мери ближе садржински одређују, уз утврђивање, код појединих, обавеза и мера које ће држава предузимати у њиховој реализацији.

Устав полази од гарантовања општег бирачког права за грађане са навршених 18 година, са изузетком лица законом лишених ових права.

Слобода говора, преписке, штампе, окупљања, удруживања, поворки, демонстрација и штрајка, као и право грађана да „говоре слободно, износе отворено своје погледе, држе велике расправе и пишу великим словима плакате“, гарантују се без резерви и ограничења у тексту Устава. Исто је и са слободом вероисповести и пропагирања атеизма, која се утврђује сасвим лапшдарно и уопштено.

Слобода личности грађана садржински је утврђена само у облику принципа по коме „нико не може бити лишен слободе сем по одлуци народног суда или по одобрењу јавног тужилаштва“ и „лишавање слободе може извршити само орган јавне безбедности“.

Право грађана на рад проширено је у том смислу што је утврђено да се држава, да би обезбедила уживање овог права, брине о запошљавању у складу са начелом опште запослености; на бази повећања производње она постепено повећава награду за рад, побољшава радне услове, појачава заштиту на раду и проширује опште благостање. Право радних људи на одмор представља гарантовано опште право, с тим што се држави препушта право да прописује радно време и системе одмора и да проширује материјалне могућности за одмор и опоравак.

Радним људима обезбеђено је право на материјалну помоћ у старости, болести и неспособности за рад. У циљу остварења овог права држава проширује социјално осигурање, социјалну помоћ, службе јавног здравља, кооперативне медицинске службе и друге службе.

Право грађана на образовање означено је и као обавеза државе да постепено повећава број школа и других васпитних установа, и да популарише образовање.

Грађанима Кине зајемчена је слобода научног, књижевног и уметничког стварања и других културних активности, са обавезом државе да подстиче и помаже стваралаштво.

Жене су Уставом потпуно изједначене у правима са мушкарцима. Посебно је утврђен принцип једнаке награде за једнак рад. Држава

штити брак, породицу, мајку и дете. Интересантну новину представља право и дужност државе да подржава и подстиче планирање породице.

Зајемчено је право грађана на приговоре државним органима због повреде закона и на жалбе против кршења њихових права од стране лица која раде у државним органима.

Као основне дужности грађана Устав утврђује следеће: подржавање руководеће улоге Комунистичке партије и социјалистичког система, обезбеђивање уједињења отаџбине и јединства свих националности земље, придржавање Устава и закона, старање о јавној имовини, придржавање радне дисциплине и јавног реда, поштовање морала и чување државне тајне.

Одбрана отаџбине и отпор агресији прокламована је као узвишене дужност грађана.

Устав даје право азила свим странцима прогоњеним због праведне ствари, револуционарне активности и ангажовања у научном раду.

* *
*

Најзад четврта глава кинеског Устава посвећена је државној застави, грбу и главном граду земље. У оквиру једног члана, потврђена су решења о застави, са пет звезда на црвеном пољу, грбу Тиен Ан Мен, осветљеном са пет звезда и окруженим класјем жита и зупчастим точком, као и утврђивању Пекинга као главног града Кине.

* *
*

На крају, чини се да из анализе новог кинеског Устава произлази неспоран закључак да овај документ заслужује посебну пажњу и да може бити веома интересантан као предмет проучавања политичких наука. У погледу низа решења овај Устав показује опредељење да се отвори нова фаза у развоју кинеског друштва и посебно социјалистичке уставности. Исто тако утисак је да је у знатној мери реч и о првим уставним наговештајима радикалнијих промена у политичкој организацији кинеског друштва у одређеним областима политичког система. Нови процеси започети XI конгресом КП Кине, несумњиво представљају потврду и израз опредељења на доградњу система у складу са савременим потребама социјалистичког друштва Кине.

др Златија Бужић-Вељовић